

إِلَّا لِلَّهِ الْمَلِكِ الْحَمْدُ
إِلَّا لِلَّهِ الْمَلِكِ الْحَمْدُ

KAŞIKÇI CİNAYETİ VE YEMEN KRİZİNİN GELECEĞİ

Doç. Dr. Hilmi Özev

ORSAM Uzmanı

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kaşıkçı olayı ile birlikte Yemen krizi gündemin ikinci sırasına yerleşti; bütün dikkatler Suudi Arabistan'a ve bölgesel politikalarına yöneldi. Kaşıkçı'nın en fazla eleştirdiği konulardan biri de Suudi Arabistan'ın Yemen politikalarıydı.

“Arap Baharı” ile birlikte Yemen’de başlayan iç savaş, 2015 yılında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin müdahalesi ile derin bir krize dönüştü. Son dört yıldır kan gövdeyi götürmekteydi; ama Yemen dünyanın unuttuğu bir kriz alanı durumundaydı. Kaşıkçı olayı ile birlikte Yemen krizi gündemin ikinci sırasına yerleşti; bütün dikkatler Suudi Arabistan’a ve bölgesel politikalarına yöneldi. Kaşıkçı’nın en fazla eleştirdiği konulardan biri de Suudi Arabistan’ın Yemen politikalarıydı. Yemen’in bu şekilde de olsa dünya gündeminin üst sıralarına yükselmesi, krizin çözümüne dair umutları artırdı. Ne var ki, krize neden olan diğer faktörler canlılığını koruyor. Ayrıca, Kaşıkçı şoku sonrası bölge ile ilgili aktörlerin politikalarının nasıl şekilleneceği henüz netleşmiş değil.

Kaşıkçı vakası ile birlikte Muhammed bin Selman’ın reformcu imajı yerle bir oldu. Onun Ortadoğu’da alışlagelmiş lider tipinin uç örneklerinden biri olduğu bu vaka ile anlaşılabilir. Vakadan ardından

uluslararası kamuoyunda, Muhammed bin Selman’ın güç paylaşımına gideceği; iktidarı, örneğin, amcası Ahmed bin Abdülaziz ile paylaşacağı; Katar boykotunun hafifletileceği ya da kaldırılacağı; Suudi Arabistan’ın Türkiye gibi bölge ülkeleri ile artan sorunlarını çözüm yoluna koyacağı ve nüfusun yarımından fazlasının hayati ihtiyaçlar için dış yardıma bağımlı hale geldiği Yemen’de iç savaşı da artık sona erdireceği yönündeki beklentiler dile getirilmeye başlandı. Bu tür beklentilerin bölgedeki yapısal sorunlar ve büyük güçlerin bölge politikaları çerçevesinde ele alınması gerekiyor.

Yemen, Suudi Arabistan dış politikası için her zaman önemliydi. Çünkü Yemen, Suudi Arabistan’ın toplumsal yapısı ve Arap Yarımadası’nda bölgesel hegemonya kurma hesapları yanında Suudi Arabistan’ın İngiltere ve ABD gibi güçlerle olan ilişkilerini etkileme kapasitesine sahip bir ülkedir. İki ülke arasında 1934’te çıkan savaşın ardından imzalanan Taif Anlaşması ile Zeydi (Husi) nüfusun ağırlıkta olduğu

Asir, Necran ve Cizan bölgelerinin kontrolü Suudi Arabistan ordusuna bırakıldı. Bundan sonra Suudi Arabistan ile arka bahçesi olarak gördüğü Yemen arasında uzun süreli bir barış ve istikrar dönemi yaşandı.

Yemen’de mezhepsel, ideolojik ve kabilesel ayrışmalar, uyuşturucu (gat) kullanımının, mafyatik eğilimlerin ve silah kullanma oranının yüksek olması gibi etkenler nedeniyle toplumun dağınık bir yapısı vardı. Suudi Arabistan bazı grupları diğerlerine karşı oynayarak, Suudi Arabistan’da çalışan Yemenli işçiler veya kabile şeyhleri üzerinden etkili olmaya çalışarak ya da sınırlı askeri operasyonlar yaparak ülkede kontrolünü ve istikrarı sürdürmeye çalıştı. Bu konuda büyük ölçüde başarılı da oldu.

1960’lı yıllarda, Yemen Soğuk Savaş’ın da etkisi ile ikiye bölündü. Bu bölünme ile günümüz çatışmalarının da temeli büyük ölçüde atılmış oldu. Tuhaf ki, Soğuk Savaş koşullarında komünizmle mücadele çerçevesinde Husilerle işbirliğine giden Suudi Arabistan, İran Devrimi’nden sonra Zeydi Husileri İran ajanı olarak görmeye başladı ve bu durum, Yemen’de günümüzde yaşanan çatışmaların temel açmazı haline geldi.

Soğuk Savaş’ın ardından Ali Abdullah Salih’in güçlü kişiliği etrafında iki Yemen birleşti. Ama mezhepsel, ideolojik, kabilesel ayrışmaların boylesine derin olduğu ve ortak düşman algısının zayıf olduğu bir ülkede bir “Yemen ulus kimliği” inşası için dış müdahaleden uzak ve içeride istikrarlı demokratik bir yönetimin iş başında olduğu birkaç nesillik uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardı. Soğuk Savaş sonrasında Yemen böyle bir imkana hiçbir zaman sahip ola-

madı. Böylesi bir Yemen'i uygun bir kuluçka ve yerleşim alanı olarak değerlendiren El-Kaide gibi küresel terör örgütleri, ülkedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirdi.

2011'de patlak veren "Arap Baharı" Yemen'e de sıçradı. Yemen'in Salih ya da bir başka lider öncülüğünde demokratik bir "toplumsal sözleşme" geliştirerek Suudi toplum ve devlet yapısını tehdit etmesinden çekinen Suudiler ile Salih arasında ikircikli tutum gelişti. Dışarıda Suudi Arabistan'ın ve içeride ise, Husilerin desteğini almadan gücünü koruyamayacağını düşünen Salih ise, iki tarafı da idare etmeye çalışırken, sürekli taraf değiştirdiği ve Suudi Arabistan yanlısı olduğu gerekçesiyle 2014'te Husiler tarafından öldürüldü.

İran, Yemen'deki Zeydi Husileri kendi destekçileri haline getirmek için çok çaba gösterse de, onları yabancılaştırarak İran'ın kucağına iten Suudi Arabistan oldu. Bu noktada ya Suudi Arabistan stratejik zihniyetinin tam olarak gelişmediğini ya da Batılı müttefiklerinin Suudi Arabistan'ı kendisi için irrasyonel ama Batı'nın bölgesel planları için gerekli davranışlara yönlendirdiğini söylemeliyiz.

Suudi Arabistan, Yemen'e müttefiki Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile birlikte müdahale etti. Ne var ki, BAE ve Suudi Arabistan arasında Yemen konusunda ciddi anlaşmazlıklar vardı. Suudi Arabistan, İhvan-ı Müslimin eğilimli İslah hareketiyle irtibat halinde iken BAE, ülkedeki seküler elit ile işbirliğini tercih etmiş ve Husi karşıtı Güney Geçiş Konseyi'ni (Southern Transition Council, STC) desteklemeye başlamıştı. STC, zaman içerisinde Aden'deki uluslararası tanınırlığı olan hükümetin

başkanı Abd Rabbu Mansour Hadi'nin sarayını kuşattı. Zoraki Husi karşıtı ittifak içinde BAE ve diğerleri arasında ciddi sorunlar ortaya çıktı. STC'yi desteklemeye başlayan BAE, Suudi Arabistan destekli hükümete bağlı çalışanların ücretlerini bloke etti ve Yemen'de çözüm gittikçe içinden çıkılmaz bir hal almaya başladı.

Öte yandan, Suudi Arabistan 2017'den beri Riyad'a fırlatılan füzeleri gerekçe göstererek Yemen'e hava, deniz ve karadan blokaj uygulamaya başladı. Günümüzde Yemen'de yaşanan kıtlığın temel nedeni buydu.

Kaşıkçı vakası patlak verdiği sırada bizzat Suudi yönetimi Yemen'deki savaştan yorulmuş durumdaydı. Öyle ki, bizzat Suud hanedanı üyeleri ülkenin Yemen politikalarına ciddi eleştiriler yöneltmekteydiler. Kaşıkçı cinayeti ise, Suudi Arabistan'ı olumsuz bir imajla gündemin en üst sırasına taşıdı. Üstelik Suudi Arabistan'ın en önemli müttefiki ve hamisi konumundaki ABD'de askeri çevreler Yemen krizinin yönetilememesinden rahatsızlık duymaktaydılar. Kaşıkçı vakası ile birlikte Washington'da hem Demokratlar hem Cumhuriyetçiler Suudi Arabistan'a silah satışının sınırlandırılmasını, özellikle Yemen bağlamında ABD kaynaklı silah kullanımının engellenmesini tartışmaya başladılar. Öte yandan, Avrupa Birliği Parlamentosu da, Suudi Arabistan'a silah satışının yasaklanması konusunda bire karşı 325 oy ile karar aldı.

Tüm bu tepkilere rağmen ABD ve İngiltere, sahada hedef gösterme konusunda Suudi Arabistan'a danışmanlık hizmeti vermediklerini söylediler de, bu ülkeye gerçekleş-

tirdikleri hacimli silah satışını gizleyememektedirler. Öte yandan, Suudi Arabistan'ın kuruluşundan günümüze başta ABD ve İngiltere olmak üzere, Batılı ülkelerin bu ülkede inşa ettikleri kapasitenin Suudi Arabistan'ın bağımsızlığını nasıl erselediği konusu izahtan varestedir. Nitekim Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman'ın gücü ele geçirmesi de, Yemen'e saldırması da, Kaşıkçı vakasının bu şekilde gerçekleşmesi de ABD'nin, daha doğrusu Trump yönetiminin şu ya da bu şekilde sağladığı destek sayesinde mümkün olabilmiştir. ABD'nin hangi gerekçe ile böyle bir politikaya başvurduğu konusunda kesin bir şey söylemek zor olsa da, ortaya çıkan görüntüye bakıldığında Körfez ülkelerine ABD desteği olmaksızın ayakta kalamayacakları mesajının verilmesi, Körfez silah talebinin artırılması, petro dolarların Batı'ya kalıcı olarak dönüşünün güvence altına alınması, İsrail'in bekası için bölgede istikrarlı devlet bırakılması gibi amaçlar güdüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Kaşıkçı olayının ardından, bölgede meydana gelen önemli olaylar nedeniyle sadece Yemen'de değil, Suudi Arabistan'da da siyasi ve toplumsal istikrarın alt üst olduğu görülmüştür.

Kaşıkçı vakasının ardından ABD Savunma Bakanı Mike Pompeo, ABD adına Yemen'de 30 günlük ateşkes talebini dile getirdi. İngiltere'de özellikle İşçi Partisi çevreleri ve liberal çevreler Kaşıkçı olayı ile birlikte Suudi Arabistan'ın Yemen politikalarına dönük eleştirilerinin dozunu artırdı. Bu çevreler silah satışı, askeri eğitim ve danışmanlık gibi alanlarda Suudi Arabistan'a verilen desteğin derhal durdurulmasını talep ettiler. BM Genel Sekreteri Antony Guterres, Kaşıkçı vakası ile

birlikte siyasi çözüm için umutlu olduğunu dile getirmeye başladı. Pakistan, Yemen’de çatışan taraflar –Suudi Arabistan ve BAE, Husiler ve İran- arasında arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Aden’deki Hadi hükümeti, Martin Griffiths’in çabalarını desteklediklerini, siyasi çözümü kabul edeceklerini belirtti. Batı’daki liberal küreselci kesimlerden gelen yoğun baskılar yanında WP, BBC, The Guardian gibi etkili yayın organlarında bu cinayetin Suudi Arabistan’ın elini zayıflatacağı, pervasızlığını engelleyeceği, dolayısıyla Yemen savaşını sona erdirebileceği yönünde yorumlar yapıldı. İnsan hakları ihlalleri konusunda Suudi Arabistan bundan böyle gözler önünde bir ülke konumunda olacak. Silah satışını durdurmayı düşünen ülkelerin payı sembolik rakamlar olsa da, İngiltere ve ABD’yi silah satışları konusunda meşruiyet baskısı altına alabilir. Bütün bu baskılar Yemen sorununda çözüm umutlarını artırıyor.

Buna rağmen, barışın henüz çok yakın olmadığını gösteren açıklamalar da mevcut. Örneğin, Trump yönetimi mevcut Suudi yönetiminin bölgesel istikrar açısından, silah satış anlaşmalarının da ABD ekonomisi açısından son derece önemli olduğunu söyleyerek, mevcut durumu sürdürme niyetinde olduğunu belli eden açıklamalar yaptı. İngiltere Ortadoğu Bakanı Alistar Burt de, Kaşıkçı ya da Yemen vakaları nedeniyle Suudi Arabistan ile ilişkilerin kesilmeyeceğini, asıl suçluların Cenevre görüşmelerini kesen Husiler olduğunu ileri süren, yani Yemen savaşının bir süre daha devam edeceğini gösteren görüşler ileri sürdü. Bu arada, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon, muhtemelen önümüzdeki dönemde pazarlık gü-

cünü artırmak için Yemen’deki saldırılarını ve askeri faaliyetlerini artırdı. BAE, Mısır, Bahreyn, Filistin ve Yemen’de Hadi yönetimi Kaşıkçı ve Yemen vakalarında Muhammed bin Selman’ı desteklediklerini belirten açıklamalar yaptı.

“

Yemen iç savaşını çıkmaza sürükleyen faktörlerden biri de müttefik oldukları ileri sürülen Suudi Arabistan ve BAE arasındaki anlaşmazlıklar.

”

Yemen’deki iç savaşın kaderini belirleme noktasında bulunan önemli ülkelerden bir diğeri ikisi de Pakistan ve Türkiye. İki ülke farklı nedenlerle de olsa, Yemen’de genel olarak Suudi Arabistan tarafında kaldı. Bununla birlikte her iki ülkenin İran ile sahip olduğu karşılıklı bağımlılık ilişkileri, Kaşıkçı ve Yemen vakalarının insani boyutu, Suudi Arabistan ve BAE’nin pervasız ve istikrarsız politikaları, Körfez sermayesine duyulan ihtiyaç gibi faktörler, bu iki ülkeyi tereddüde sevk ediyor. Bu da bölgesel ilişkilerin, Yemen iç savaşını yakından etkileyecek şekilde, daha girift bir hal almasına neden oluyor.

Suudi Arabistan ise, Cemal Kaşıkçı olayı ile Yemen arasında bir bağlantı kurulmasından rahatsız. Suudi yetkililer siyasi çözüme karşı olmadıklarını, Kuveyt ve Cenevre görüşmelerinin devam etmesi gerektiğini, daha önce de Suudi Arabistan tarafından siyasi çözüm önerileri getirildiğini, bunun İran ve Husilerce istismar edildiğini, bu kez yine siyasi çözüm arzusunda olduk-

larını ama İran ve Husilerin süreci baltalamasından çekindiklerini belirtiyorlar. Suudi Arabistan bir müzakere sürecinin başlatılabilmesi için Hudeyde Limanı’nın teslimini ön koşul olarak ileri sürüyor. İran ise, Yemen’de Husiler üzerinden inşa ettiği kapasitenin bir anda yok olup gitmesinden çekiniyor. İran’ın Yemen’de inşa ettiği kapasitenin bir anda heba olmasına kayıtsız kalacağı düşünülemez. Dolayısıyla Yemen iç savaşının sona ermesi için kolay ve yakın bir çözüm beklentisi çok da gerçekçi gözüküyor.

Yemen iç savaşını çıkmaza sürükleyen faktörlerden biri de müttefik oldukları ileri sürülen Suudi Arabistan ve BAE arasındaki anlaşmazlıklar. Suudi Arabistan Yemen’de İhvan-ı Müslimin eğilimli İslah Partisine/İslamcılara karşı nispeten daha hoşgörülü. İran’ı daha tehlikeli gören Suudi Arabistan, İran’ın Yemen’deki temsilcisi olarak gördüğü Husilere karşı İslah Partisi ile işbirliği eğiliminde. BAE için ise, Körfez’deki monarşi rejimleri arasında asıl tehlike İslamcılar. İran, İslamcılara göre daha düşük düzeyli bir tehdit unsuru. Bu nedenle BAE güneyde STC şemsiyesi altında kümelenen seküler ayrılıkçıları destekliyor. Yemen iç savaşında Suudi Arabistan öncülüğünde koalisyon olduğu ileri sürülse de BAE daha etkili gözüküyor ve bu da Suudi Arabistan’ı rahatsız ediyor. Yakın dönemde Socotra Adası üzerinde BAE ile Suudi Arabistan arasında ciddi anlaşmazlıklar yaşandı. Her iki tarafta görülen deneyim ve strateji eksikliği, Batılı ülkelerin yetersiz ya da “yanlış” yönlendirmeleri, özellikle de Suudi Arabistan’da yaşanmakta olan rejim değişikliği süreci gibi etkenler Yemen’de durumu daha da kötüleştiriyor.

Öte yandan, sürüncemede kalan Filistin sorunu gibi olaylara bakıldığında, İnsan hakları ve uluslararası hukuk gibi faktörlerin ancak bölge ile ilgili aktörlerin çıkarlarını desteklediği ölçüde etkili olduğu, bunun dışında büyük güçlerin ve uluslararası toplumun önemli sorunların çözümünde kafalarını kuma gömdükleri görülüyor. Ayrıca, Yemen toplumsal yapısı incelendiğinde burada nihai ve kalıcı bir çözümün sadece demokratik yöntemlerle mümkün olabileceği anlaşılıyor. Bu ise, ne Suudi Arabistan ve BAE'nin ne de Türkiye dışında bölge ile ilgili diğer aktörlerin işine geliyor. Batılı ülkeler demokrasinin sadece Batı toplumlarının hakkı olduğunu düşünüyorlar. Çin ve Rusya gibi ülkelerin kendi sicilleri bu konuda oldukça bozuk. Ayrıca, bu sorunun küresel yansımaları olmasından mevcut uluslararası sistemik istikrarı bozmasından çekiniyorlar. Bölgesel aktörlerin devlet gelenekleri, strateji geliştirme kabiliyetleri sınırlı. Tamamı edilgen konumda ve dış etkiye açık. Bu manzaraya bakıldığında da Yemen'in de içinde bulunduğu bölgeye yakın zamanda barış ve istik-

rarın gelebileceğine dair çok da umutlu olmamak gerektiği anlaşılıyor.

Sonuç olarak Muhammed bin Selman imajı Kaşıkçı krizi ile birlikte büyük darbe aldı. Bu durum Suudi Arabistan'ın Yemen krizi üzerindeki etkisini azaltabilir ve kriz yatışabilir. Ancak bölgesel ve küresel düzeydeki ayrışma ve istikrarsızlıklar, Yemen sorununun kısa süre içerisinde çözümlenmesini zor olduğunu gösteriyor. Suudi Arabistan, Husilere karşı istediği başarıyı elde etse bile Suudi Arabistan'a bağlı meşru bir hükümet oluşturma zeminini şimdiden yok etmiş durumda. Sanki Suudilere danışmanlık yapanlar, onların böyle zor duruma düşmesini önceden planlamışlar gibi gözüküyor. Libya, Filistin, Suriye gibi yerlerde de benzer durumlar söz konusu.

Batı dünyasındaki ayrışmalar, ABD'de Trump ve muhalifleri arasındaki mücadeleler, İngiltere'de Brexit sürecinin getirdiği belirsizlik ortamı, ABD ve İngiltere ile birlikte İsrail'in de bölgeye dönük ilan edilmiş, çoğu zaman birbiriyle örtüşen ama zaman zaman da ciddi

şekilde ayrışan politikaları ve hedefleri Yemen sorununun da geleceğini belirleyecek.

Bu ortamda bölge ülkelerinin yapması gereken en önemli şey bölgesel istikrarın sağlanması için somut adımlar atmaktır. Çünkü bölgesel istikrarsızlık Türkiye de dahil, bölge ülkelerinin rasyonel politika geliştirmesini engelliyor. İstikrarsız bölge manzarası ise, sadece bölgeye yabancı ama bölgede hayati çıkarları olduğunu düşünen aktörlerin işine yarıyor. Bunun için atılması gereken ilk adım ise bölgesel düzlemde inşa edilecek güç dengesinin küresel güç dengeleri ile uyumlu hale getirilmesidir. Bu da bölge ülkelerinin kendi çıkarlarını önceleyen diplomatik müzakere yeteneklerini geliştirmelerini ve pazarlık güçlerini artırmalarını zorunlu kılıyor. Bölgesel güçler mevcut askeri ve ekonomik imkanlarının sınırlı olduğunu fark ettiklerinde, yumuşak güç unsurlarından daha çok medet ummaya ve irrasyonel davranışlar sergilemeye başlıyorlar. Oysa reel politik arka planı olmayan yumuşak gücün sadece sorun doğurduğunun farkına varılması gerekiyor.

Batı, Çin başta olmak üzere Doğu'nun yükselişinden önce kendi çıkarlarını ve İsrail'in bekasını kalıcı hale getirmek amacıyla Ortadoğu bölgesini nihai ve kalıcı olarak yeniden tasarlamak ve federasyon benzeri gevşek ama Batı'ya bağımlı bir yapı oluşturmak istiyor. Bu ortamda Türkiye, hem geleneksel ittifak ilişkilerini hem yükselen güçlerle ilişkilerini kendi çıkarları açısından en iyi şekilde kullanacağı esnek, dinamik politikasını sürdürmeli, müzakere kabiliyetini her geçen gün geliştirmelidir.

